
Psychedelie jako filosoficko-antropologický fenomén: pojetí Logu v díle Terence McKenny

Monika Vrbová

*Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií
Pátkova 2137/5, Praha, 182 00, Česká republika
mona.vrbova@gmail.com*

Fenomén zakoušené psychedelie (doslova „vyjevení mysli“) stojí na pomezí filosofického zkoumání a antropologického bádání. V našem příspěvku se pokusíme nahlédnout jedno ze základních filosofických východisek amerického etnobotanika a antropologa Terence McKenny, které našel u Hérakleita a jeho pojetí logu. Dle Terence McKenny se při psychedelické zkušenosti děje "emanace" Logu a je to také Logos, který dle Terence McKenny promlouvá k modernímu člověku skrze technologii. V tomto článku není zkoumána úplnost oprávnění ztotožnění McKennova pojetí logu s tím Herakleitovským, ale úvodní vyložení McKennových inspirativních úvah.

Klíčová slova: logos, McKenna, psychedelická zkušenost, technologie, vědomí

Ačkoliv je řeč (λόγος) společná,
žijí mnozí tak, jako kdyby měli své vlastní vědomí.¹

Hérakleitos

---

¹ Hérakleitos z Efesu, zlomek B 2 ze Sexta, 6–7. Dle *Fysis – φύσις* (2002).

Slovo úvodem

Chceme-li se pokusit teoreticky i jazykově zabývat něčím, co je skryté, nevyslovitelné a ze své podstaty bránící se uchopení, je zde vskutku již *a priori* riziko, že se pouštíme na tenký led.² Zatímco fyzik či lékař mají svou *fysis* hmatatelnější, myslitel metafyzický vykonává „objevování a mapování podpovrchových vod.“³ V případě nakládání s psychedelickou zkušeností před námi navíc stojí silná předsudečná vrstva, která má hluboké kořeny. Přesto: tématem článku je nástin McKennovy hypotézy, že budeme-li s psychedelickou zkušeností nakládat opatrně a dobře (v tom nejsilnějším slova smyslu), může i ona být zdrojem poznání.

Předpokládejme, že to, co způsobilo natolik silnou „vrstvu“, až snad i „totalitu“ předsudků, je spíše všeobecná neopatrnost, neznalost a neadekvátnost užívání látek měnících vědomí. Dále předpokládejme, že psychedelická zkušenost není něco nepřirozeného, jaksi „z jiného světa“, ale je nám vlastní, je součástí naší možné zkušenosti. Je-li nám svět odemčen ve všech možnostech, jednou z možností je také myslet způsobem, k jehož popisu je podle nás příhodné použít slova Tadeáše Michalika „myslet psychedelické“.⁴

Tímto krátkým pojednáním se pokusíme podívat se na jednu ze stěžejních myšlenek „*antropologa zkušenosti*“⁵ Terence McKenny – tedy na jeho pojetí Logu⁶ – a pokusíme se provést rozbor (a snad i obhajobu) jedné z jeho stěžejních tezí, totiž, že se během psychedelické zkušenosti

---

2 „Jak popsat a vysvětlit psychedelické zkušenosti, když se diskursivnímu výkladu podstatným způsobem vzpírají? Zkušenost přesahuje teorii, která vždy přichází příliš pozdě, a teorie přesahuje zkušenost tím, jak se na ni napojuje, otevírá ji a zpřístupňuje v komunikaci.“ Pokorný (2016, s. 9).

3 Havel (1999, s. 172).

4 Michalik (2018).

5 Antropologie zkušenosti je směr antropologického myšlení, E. M. Bruner ji charakterizuje jako antropologii hermeneutickou, interpretativní nebo symbolickou, která se opírá o průzkum konkrétní zkušenostní oblasti. Domníváme se, že Terence McKenna lze k tomuto směru přiřadit. Více viz Pokorný (2016, s. 22).

6 Pozn.: Terence McKenna užívá většinou ve svých pracích Logos s velkým „L“. Snaží se tak upozornit na význam tohoto pojmu na myšlení a vůbec existenci člověka, na posvátnost a snad i absolutní hodnotu daného pojmu; paralelu můžeme hledat např. v označení Bůh x bůh. Bude-li v textu uveden Logos, jedná se o citaci či odkaz na práci Terence McKenny, bude-li tohoto pojmu použito v ustálené formě *logos*, jedná se o tradiční výklad slova ve smyslu řeč, slovo, příběh, význam ...

emanuje Logos. Pokusíme se ukázat jeho pojetí Logu „opřené“ o předsokratovskou tradici, o jeho paralely s tradicí sokratovskou i platónskou, abychom následně viděli i patrné „náboženské“, v našem případě spíše „posvátné“ prožití Logu a prožití pocitu absolutní jednoty, jak o tom hovořil Filón Alexandrijský. To, k čemu docházejí (dále) zmiňovaní autoři svou racionální úvahou, k tomu se McKenna vyjadřuje prostřednictvím psychedelické zkušenosti, aby nacházel inspirující myšlenkovou polohu člověka, který na základě experimentálního zkoumání „psyché člověka“ i reflexe celého procesu zkoumání podává pohled na některé stěžejní koncepty člověka posledních tří tisíciletí. Následně se pokusíme o načrtnutí transformace vztahu *logu* a *technologí*, neboť jak se budeme snažit ukázat, v současné bytostné potřebě člověka „být online“ lze spatřovat „přirozenou“ potřebu člověka podílet se na „společném“, tj. na společné řeči. Zároveň se pokusíme podat primární vhled na osobu tohoto amerického „synkretického vědce“, který se coby „dítě doby“ nechal na základě společensko-kulturního dějinného pozadí 2. poloviny 20. století vtáhnout do vln psychedelik, aby pak následně rozvířil stojaté vody amerického vysokého školství i vědy, tamního establishmentu a konečně i celé společnosti. Jeho badatelská práce odrážela – naivní či snad nutkavou – touhu člověka vyjádřit se k turbulentním změnám v základním pohledu na „duši člověka“, který pomalu opouští koncept „ratia“, aby uvolnil místo pro „intuitivní“ přístup a pro jakési „znovunapojení se“ na archaickou přirozenost, která se v mnohém ukazuje být i po těch stovkách let něčím podstatným, bez čehož nelze naši identitu stavět. Ostatně cesta k vlastnímu já, za sebepoznáním, stojí v základu nejenom řecké filosofické tradice, ale prakticky všech snah o pochopení toho, kdo je člověk, kam „patří“ v řádu jsoucen i v horizontu bytí a jak přistoupit k jeho místu ve veškerenstvu (*fysis*) a jak tomu rozumět, resp. jak to artikulovat (*logos*).

Koperník vědomí

Terence McKenna (1946–2000), kterého časopis *Village Voice* označil za *Koperníka vědomí*,⁷ byl americký spisovatel, antropolog a etnobotanik, absolvent Kalifornské univerzity v Berkeley (katedra Ochrana

⁷ McKenna (1993, obálka).

přírodních zdrojů). Jeho četný autoetnografický výzkum stál na pomezí filosofie, biologie, psychologie a antropologie a sám autor podrobil psychedelický zážitek bohatému introspektivnímu i extrospektivnímu zkoumání.⁸ „Klíčem k problematice mozku a mysli, jakožto i řadě dalších otázek zásadního ontologického významu, je zevrubné pochopení psychedelické zkušenosti – počínaje molekulárními mechanismy a historickými a evolučními důsledky konče.“⁹ Dle jeho slov právě psychedelický zážitek vyjevuje nové otázky a nové pohledy na to, kým je (*nebo by mohl být*) člověk.¹⁰ McKenna tak činí mimo jiné v návaznosti na filosofickou předsokratovskou a sokratovskou tradici, inspirován prací Mircea Eliadeho, Alfreda Northa Whiteheada a Carla Gustava Junga, Jonasovou či Hegelovou filosofií, v rovině antropologické je jeho častým citačním zdrojem Robert Gordon Wasson.

Terence McKenna nebyl vědcem, který by snadno dostal toho jména.¹¹ Zatímco najdeme mnohé badatele, kteří se snažili k problému „psychedelického zážitku“ přistoupit vědecky, McKenna se pokládal spíše za výzkumníka.¹² Skládal na své životní pouti dojmy a myšlenky do mozaiky, která je uhrančivá, ale provedení není precizní a důkladné.¹³ Přesto dosáhl věhlasu a mezi odborníky i laiky si získal řadu příznivců, stal se klasikem psychedelického hnutí. Není nutno (ani možno) o/věřit vše, co říká, spíše lze hledat v jeho myšlenkách zajímavé inspirativní vhledy

8 Můžeme si zde pomoci popisem Víta Pokorného, který píše: „Autoetnografický přístup v sobě zahrnuje reflexi vědeckého procesu. Ten zde není chápán jako objektivní reprezentace skutečnosti, nýbrž jako zaujatý kreativní proces, v němž je autor angažován nejen teoreticky či akademicky, ale v kontextu celkové životní praxe.“ Pokorný (2016, s. 11).

9 McKenna & McKenna (2000, s. 14).

10 Tamtéž, s. 15.

11 Pozn. autorky: Pro mnohé vědce není McKenna jako "vědec" uznáván, či vůbec uznatelný.

12 „Pokládám se spíše za výzkumníka než vědce, neboť disciplína, jíž se věnuji, nedisponuje dostatečnými daty, takže ani zdaleka neumožňuje realizovat standardní vědecké postupy. Nalézáme se tedy spíše v postavení průzkumníků (...) Tento baconovský sběr dat bez záruky mě však přesto dovedl k řadě závěrů, které jsem vůbec nepředpokládal.“ McKenna (1998, s. 57).

13 Pozornému čtenáři zde zřejmě vytane na mysl otázka, zda lze McKennu řadit do hnutí *New Age*. Budeme-li brát v potaz sekundární zdroje, lze jej pravděpodobně k hnutí *New Age* přiřadit (ostatně autor se k tomuto hnutí na mnoha místech vyjadřuje), budeme-li však zkoumat jeho dílo důkladněji, bude se nám tato „nálepka“ zdát nepřesná, resp. nedostatečná. Kdybychom např. Shakespeara označili za dramatika, bylo by to správné, nikoliv však „úplné“, ztratili bychom ze zřetele jeho básnické dílo i herecký talent. McKenna jistě ve svém díle vykazuje znaky tohoto hnutí (ostatně celé psychedelické hnutí bývá k *New Age* řazeno), řadit ho však jen a pouze k němu by byla mýlka. Aspirací autorky je právě v zamýšlené disertaci mapující McKennovo dílo podrobit tyto otázky hlubšímu zkoumání.

a především barvitou osobní zkušenost, kterou dokázal „pojmenovat“ a formulovat. Budu-li parafrázovat jednoho z jeho kritiků, k pochopení myšlenek Terence McKenny není potřeba velkého úsilí, jeho myšlenky spíše potřebují důkladnou obhajobu a také transformaci.

McKenna se – jako mnozí další – dostal k touze otevřít brány poznání od východní mystiky a náboženství (ve svých pracích často zmiňuje, jak mu *Tibetská kniha mrtvých* poskytla jednotný vhled v posvátnou zkušenost i vědeckou přesnost), přes studium šamanských kultur a rituálů až po důkladnou znalost účinků i vlastností přírodních halucinogenů (a to i na chemické bázi). Sám o sobě hovořil jako o etnobotanikovi, jeho stěžejní práce však mj. stojí na pomezí psychologie, filosofie a antropologie.

McKenna je autorem tří vědeckých teorií, jejichž pravdivost lze jen stěží ověřit. Jedná se o *teorii novosti*, *teorii houby z vesmíru* a o *hypotézu vývoje lidského vědomí*. Poslední zmíněná je důležitá pro kontext dnešního zamyšlení. Podle McKenny hrály halucinogeny velkou roli při evoluci člověka a vzniku jazyka, neboť synestezie způsobená psilocybinem pomohla rozvoji řeči a lidské civilizace, ba co víc – ti, kdož užívali halucinogeny, měli selektivní evoluční výhodu.¹⁴ Nutno dodat, že tato teorie nezískala u většiny evolučních biologů příliš pozitivní odezvu.

Byl to právě McKenna, kdo začal v polovině 80. let 20. století upozorňovat na „molekulu duše“, tedy látku DMT (*dimethyltryptamin*), která se na základě platných výzkumů stala první známou endogenní psychedelickou látkou.¹⁵ Zároveň se jako posluchač dějin umění ponořil do procesu tvorby uměleckých děl, neboť umění pro něj bylo cestou, jak Logos vstupuje do našeho světa a je tedy *vtahováním myšlenek do pozemské hmoty*.¹⁶ Takto bychom mohli pokračovat dál, širě jeho témat je velická.¹⁷ Ačkoliv se McKenna ve svých pracích věnuje rozmanitým fenoménům, v tomto příspěvku se zastavíme u fenoménu Logu, potažmo řeči a jazyka, a jejich možným spojením s psychedelií a technologií.

14 McKenna (1998, s. 43–53).

15 Pozn. Endogenní znamená, že chemickou sloučeninu vytváří tělo samotné. Více k této problematice viz: Strassman, R. (2015): *DMT: Molekula duše*. Dybbuk, Praha, s. 67.

16 McKenna (1998, s. 67).

17 Když si uděláme zběžnou rešerši McKennových textů, zjistíme, s jakými termíny McKenna pracuje nejčastěji. Jsou to: Amazonie, ayahuasca, DMT, houby, hyperdimenze, Jiné, jazyk, Logos, Nadmysl, psilocybin, psychedelika, šamanismus, transcendence aj.

Logos u Hérakleita jako McKennovo východisko

„Já nejsem ten, kdo mluví, říká Hérakleitos, je to logos.“¹⁸ Právě v Hérakleitově pojetí Logu spatřuje Terence McKenna své zásadní filosofické východisko pro popis (jazykových, řečových i artikulovaných) projevů psychedelické zkušenosti. (Zůstává ovšem zároveň také otázkou, do jaké míry je McKennovo pojetí Hérakleitova logu právě hérakleitovské, a do jaké je Hérakleitem spíše jen inspirované.) V každém případě je to právě Logos, který přinejmenším analogicky s Hérakleitem stojí v základu McKennových zkoumání o podstatě bytí, resp. člověka a potažmo lidské mysli. Logos je zdrojem skutečného poznání.¹⁹

Poprvé se pojem logos objevuje právě u Hérakleita z Efesu, který jej používá ve významu kosmologickém, tj. logos označuje světový zákon veškerého dění, ve významu epistemologickém, tj. logos je základním zákonem myšlení, a ve významu sémantickém, tj. logos je vtělením myšlenky do řeči a vyžaduje její smysluplnost. Všechny tyto „tři roviny“ logu se Terence McKenna ve své práci pokusil dále rozpracovat, resp. ukázat, že Logos se může "emanovat" skrze psychedelický zážitek. Dle McKenny je tak např. svět „tvořen jazykem“.²⁰

Zejména v knize *Návrat archaismu* se téma Logu objevuje na mnoha místech, a to v rozmanitých polohách a souvislostech. Někde se mu daří dostat své role etnobotanika, když píše: „Logos je k dispozici prostřednictvím přírodních učitelů.“²¹ Dále přistupuje k Logu jako k mluvčímu Pravdy a upozorňuje na vnitřní hlas (Sókratův *daemonium*) coby zosobnění Jiného, které mu předávalo informace.²² Stěžejním je jeho vyslovení hypotézy, že skrze psychedelický zážitek a odemčený potenciál Logu může dojít k napojení se na Nadmysl (*Overmind*). Ona Nadmysl je nám společná. McKenna upozorňuje na podobnost s myšlením Herakleita. O kterou myšlenku patrně jde, můžeme vysledovat za pomoci Kratochvílovy interpretace zlomku: „[Hérakleitos výslovně poukazuje na to, že

18 McKenna & McKenna (2000, s. 137).

19 McKenna (1998, s. 47). Pozn. autorky: Jsme si vědomi, že např. valná část filosofie 20.století se zabývá otázkou jazyka. Berme tedy tuto myšlenku opět jako možnou další cestu ke zkoumání McKennova díla.

20 Tamtéž, s. 216.

21 Tamtéž, s. 91.

22 Tamtéž, s. 313.

všechno konáme a myslíme díky účasti na božské řeči, když krátce poté ještě připojuje:] Proto je třeba následovat to společné.“²³

V návaznosti na tyto úvahy nazývá McKenna Logos *symbiotickým logem*²⁴. Při analýze jeho konceptu Logu jsme objevili zajímavou paralelu s myšlenkou Filóna Alexandrijského, totiž s jeho pojetím logu zjevného a skrytého. Tato oblast bude předmětem dalšího zkoumání, nicméně pro účely našeho příspěvku můžeme načrtnout v oné McKennově symbióze jednotu logu skrytého a zjevného, kterou Filón pravděpodobně převzal od stoiků.²⁵ McKenna píše, že „tryptaminový trans je dokonalý jako Logos sám: nehodnotí, je absolutní a ‚nerozlišující‘, je podoben logu, o němž hovořil Filón Alexandrijský.“²⁶ Jeho náhled můžeme shrnout takto: zatímco naše archaická myšlenková (přírodní i přirozená) poloha či bytná nutnost byla mýtickou archetypální jednotou, respektive Jednotou – absolutním Logem, západní metafyzika způsobila, že jsme přijali dialektiku, dualitu a dialog – dualitu v podobě nutných duálních principů (dobro a zlo, člověk a bůh, noc a den, pravda a lež...), dialog v komunikaci Já a Ty, my versus oni a zánik dialogu mezi já-já (náš vnitřní hlas)²⁷ a následnou dialektiku jazyka, který opouští božskou řeč/podstatu a stává se sekundantem a hračkou v rukách lidí. Účast na božské řeči pomalu upadá, neboť pradávna jednota logu a fysis se začne dělit. To, na co upozorňuje McKenna, je podle nás možná skutečnost, že díky psychedelickému zážitku (a stavu a bytí vědomí) můžeme prožít absolutní Jednotu, absolutní Logos, který je symbiózou *logu endiathétos* („smysl skrytý“) a *logu proforikos* („smysl zjevný“).²⁸ Zajímavá je také další rovina interpretace Filóna, o které hovoří přímo McKenna a jež je mu předebrou k jeho pojetí technologické vizuální komunikace. Jak píše v *Návratu archaismu*: „Filón si položil otázku, zda

23 Hérakleitos z Efesu, zlomek B 2 ze Sexta. Dle *Fysis – φύσις* (2002).

24 McKenna (1998, s. 52).

25 Kamesar (2004).

26 McKenna (1998, s. 59).

27 „Tato zkušenost vnitřního rádcovského hlasu, disponující jakousi vyšší úrovní poznání, není sice v západní kultuře ničím neznámým, avšak během intelektuálního dobrodružství posledního tisíciletí se tato idea na Západě stala něčím naprosto absurdním, téměř psychopatologickým. (...) Společně s bratrem jsme dospěli k závěru, že jde o naprosto skutečný jev. (...) Jde o projev autonomní psychické entity, o nižší vrstvu já (subself), jak by to nazvali jungiáni, které se vymklo kontrole ega? Nebo máme co do činění s nějakou druhovou vyšší duší (Overmind) čili jakousi kolektivní entelechií? McKenna (1998, s. 44–45).

28 Zde bychom rádi poděkovali panu doc. Mgr. Zdeňku Kratochvílovi, Dr. za jeho cenné rady k tomuto tématu. Více viz také Kamesar (2004).

existuje něco dokonalejšího než Logos? A sám si odpověděl, že by to byl Logos, který by nebylo možno slyšet, ale bylo by jej možné vidět.²⁹ Šlo by tedy o jakýsi hyperjazyk, který by byl založen na symbióze viděného a slyšeného. Myšlenka se stává objektem v trojrozměrném vizuálním prostoru. „Taková je kvalita komplexní vizuální informace vytvořené Logem, vize pravdy, kterou nelze vypovědět slovy.“³⁰

To, co se nám zdá inspirativní na způsobu McKennova myšlení, tj. to, jak McKenna nahlíží a „hodnotí“ psychedelický zážitek, je podle nás navíc podobné tomu druhu myšlení, které profesor Ladislav Hejdánek označuje za „filosofickou fyziku“.³¹ Hejdánek říká: „to, co tu chceme dělat, je chápat ‚naši myšlenkovou snahu‘ jako práci v rámci filosofické disciplíny, jež si chce zjednat nějaké vědomosti, vědění, tedy LOGOS o tom, čemu říkáme FYSIS.“³² Domníváme se, že i tak lze rozumět McKennově myšlenkové snaze o komplexní (a tudíž často označovanou za synkretickou) podobu jeho badání, jejímž cílem je podat odpověď na podstatu bytí, která se nám otevírá skrze psychedelickou možnost a při které dochází k zásadní emanaci, tj. že „vše je Jedno“. Hérakleitos totiž nakonec říká, že vše v přírodě je jedním, vše je spojeno v jednom pravidle či zákonitosti – v logu. (V tom lze spatřovat jistou analogii k úsilí současných fyziků o nalezení „teorie všeho“): „Jestliže vyslechli ne mě, nýbrž řeč, je moudré, aby souhlasili, že všechno jest jedno“, říká Hérakleitos ve zlomku B 50.³³ A aby člověk moderního věku – odkloněný od archaických prožitků – mohl toto prožít, či pochopit, nabízí se mu psychedelická možnost. Jak píše McKenna v knize *Návrat archaismu*: „Naše instituce i naše epistemologie se vyčerpaly. Znovunalezený Logos, o němž hovořili Platón, Parmenidés a Hérakleitos, může opět promluvit v duši moderního člověka. A já pevně věřím, že tuto práci lze vykonat pomocí psychedelik.“³⁴

29 McKenna (1998, s. 217).

30 Tamtéž, s. 140. Pozn.: Ponechejme si tuto myšlenku na zřeteli, bude se nám hodit v kapitole Logos a technologie.

31 Zde lze hledat paralely s dílem A. N. Whiteheada a jeho „philosophy of organism“. V oblasti technologické inovace se McKenna pro změnu „sbližuje“ s Whiteheadovým pojetím „srůstu“. Tyto a další otázky budou předmětem dalšího zkoumání, stejně tak sám McKennův přístup zde v textu označený jako „filosofická fyzika“, která je pro různé autory různá, a přece v tématu nějak společná.

32 Hejdánek (1997).

33 Hérakleitos z Efesu, zlomek B 50 z Hippolyta. Dle *Fysis – φύσις* (2002).

34 McKenna (1998, s. 139).

Logos a psychedelická zkušenost

Psilocybin v nás dle McKenny probouzí zkušenost blízkou Logu.³⁵ Středoameričtí Mazatekové říkají, že houby mluví.³⁶ „Magické houby“³⁷ samozřejmě nemluví, to je jen primitivní antropomorfizace přírody, mluví pouze člověk. Ale ten, kdo houby požije, je nadán inspirací k slovnímu projevu a je mu možná i jaksi „odblokováno“ obvyklé praktické „zúžení mysli“. Funkcí šamanů je mluvit. Jsou mluvčími a zpěváky pravdy, „lékaři slova“. Jazyk je zde extatickou aktivitou významotvorby. Hranice mezi egem jedince a ostatních padají, informační pole pro komunikaci se světem se otevírají.³⁸ (Dodali bychom, že dle naší interpretace dochází k symbióze logu, toho skrytého i zjevného). McKenna dodává: „Logos se manifestuje. Slova jsou materializací vědomí; jazyk je privilegovaný nástroj našeho vztahu k realitě.“³⁹

Logos, pokud není (člověkem) artikulován, objeven, vyřčen, nemá bez tohoto vyjevení svůj hlas (byť jeho projevy jsou rozpoznatelné). A podle McKenny tento *hlas* pomáhají rozeznít právě (i) psychedelické substance.⁴⁰ Následná interpretace této zkušenosti nám může pomoci odkrýt naši přirozenost a pochopit naši mysl, tj. to, co „dělá člověka člověkem“.⁴¹ Psychedelická zkušenost může odkrývat „malou realitu světa a velkou realitu myšlení“.⁴²

Za všemi těmito vrstvami je však nutno hledat dialog, tedy naši ochotu překročit práh běžného a rozvinout snahu o navázání dialogu se svou podstatou a tím, co je v nás údajně božského.

„Po mnohá tisíciletí zde existoval jakýsi dialog mezi osobním jástvím a Jiným. Nazvali jsme si ho Bohem. Kněží se snažili získat nad ním kontrolu a zatížili ho nejrůznějšími příkazy

35 Tamtéž, s. 114–115.

36 Munn (1973, s. 86).

37 Viz McKenna (1992, s. 12).

38 Munn (1973, s. 86).

39 McKenna & McKenna (2000, s. 137).

40 Více k tématu viz diplomová práce Miroslava Horáka: Horák, M. (2016): *Rostliny transformace. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha.*

41 McKenna (1993, s. 198).

42 Abraham, McKenna & Shelldrake (2005, s. 33).

a zákazy. Jenže o tom už skutečná (náboženská) posvátná zkušenost není. Je o dialogu s Logem, o tom, kam vás Logos může vést a co vám může ukázat.“⁴³

A právě emanace Logu stojí dle McKenny v základu psychedelické zkušenosti, chceme-li „tryptaminového transu“. Jeho kniha *Pokrm bohů* pojednává o této symbióze, tedy o vztahu mezi psilocybinem, člověkem a Logem.

Logos a technologie

V současné době jsme svědky technologické revoluce. Tak jako Platón před dvěma a půl tisíci lety zažehl noetickou (r)evoluci, dnes dochází ke globální změně vědomí prostřednictvím a díky technologiím. A v parafrázi na Hérakleitovo „společné“ můžeme říci: *máme zde společný world wide web*.

Terence McKenna měl k technologiím ambivalentní vztah: na jednu stranu si byl vědom rizik spojených s nadměrným užíváním technologií,⁴⁴ na druhou stranu vítal možnosti, které nám technologie otevírají. Rozvíjející se globální kybernetická síť manifestuje dle něj přítomnost další možnosti konceptu Logu v naší kolektivní mysli. Člověk moderního věku se dle něj transformuje do technologicko-spirituálního modu.⁴⁵ Otázkou zůstává, zda je na to připraven, a to nejen v rovině přímého „zakoušení“ nově odkryté technologické roviny, která se vyvíjí jako ta nejrychlejší nová (Whiteheadovská) událost v dějinách (tj. jeho teorie novosti), ale také v rovině lidské imaginace, která prostřednictvím technologie přetváří svět ve fantastickou vizuální podívanou, která nemá žádné hranice a přitom obsáhne „vše“, nemluvě o jazykovém modu, neboť začíná myslet ne-živé. Dle McKenny (který zemřel v roce 2000, tj. ještě před nástupem zatím poslední vlny technologické revoluce v podobě AI) nadchází celková proměna člověka, kdy biologická evoluce

---

43 McKenna (1998, s. 52–53).

44 Více viz McKenna v kapitole „Importance of Technology and the Internet“ – McKenna (2000, s. 112).

45 McKenna (neuvedeno).

bude nahrazena technologickou revolucí. „Fyzicky jsme stejnými lidmi jako naši dávní předkové. Jistý rozdíl tu však přece jen je: skutečnou kůží našeho druhu se stala technologie.“⁴⁶ Ve svých textech upozorňoval na mnohé indicie svědčící o proměně člověka v nový typ bytosti. Tyto příznaky „můžeme nalézt všude kolem nás. Nevidí je každý, jsou známy především příznivcům psychedelických substancí. Jsou to příznaky proměny vědomí, probíhající současně s přeměnou technické kultury. Jedna je ve skutečnosti výrazem druhého.“⁴⁷ Náhled McKenny můžeme vyjádřit slovy: lidská imaginace ve spojení s technologií se stává mocnou silou konstituce (našeho) vědomí. (Zde nutno upozornit na vývoj, kterým prošel technologický pokrok v posledních třech dekáдах. Domníváme se, že kdyby byl McKenna svědkem současné podoby masivního nástupu technologií, plynuly by z toho pro jeho hypotézy zajímavé důsledky.)

V symbolickém jazyku technologií viděl McKenna další konotace s rozvinutím logu. (Připomeňme si, že „jazyk je nejprve prostředkem symbolického uspořádávání světa a zkušeností s ním.“)⁴⁸ „Nový svět Logu se uskuteční právě v prostředí vizuální komunikace.“⁴⁹ Domníváme se, že bychom jeho názor mohli vnímat takto: Pro moderního člověka se symbolem (či snad totemem) bytí stal jeho přístup k technologickému otisku jeho duše ve svět. Ba co víc, prostřednictvím internetu dochází dle McKenny ke vzniku „globální myslí“, která je založena na komunikaci, což je pro něho základní charakteristikou člověka.⁵⁰ V tomto pojetí člověka vidíme shodu s Aristotelem, neboť, jak víme, pro Aristotela je člověk *zoon logon echon* – živočich, který má slovo (řeč). Člověk je tak bytostí, která může naslouchat řádu celku-logu, je schopna ho poznat a tedy i slovem vyjádřit. McKenna dodává: člověk je schopen se na něj napojit – skrze psychedelický zážitek a možná i díky nebo prostřednictvím „dialogu“ s technologií.⁵¹ To, že si nyní běžně lidé povídají s AI, tedy umělou inteligencí, je možná zatím nedokonalou součástí McKennovy predikce k další snaze interpretovat jeho „řeč“.

46 McKenna (1998, s. 131).

47 Tamtéž, s. 52–53.

48 Sokol (2000, s. 41).

49 McKenna (1998, s. 41).

50 McKenna, (2000, s. 112).

51 Tamtéž.

Bytí mezi ...

Spojení technologie a psychedelie se možná zdá čtenářům pochybné, neřkuli neuvěřitelné. Zatím je úkolem k dalšímu zkoumání, mj. zejména k porozumění té zkušenosti, z níž jejich spojení odvozoval Terence McKenna. Teprve příští mody komunikace ukáží, zda spolu psychedelie a technologie souvisí, a to tak, jak mínil McKenna, respektive jak se mu dá vůbec *rozumět*. Stojí za to však důsledně a s ostražitostí zkoumat obojí jako stejně závažné, a to v silném významu slova, tedy „mající váhu“.

Terence McKenna totiž ve své knize *Návrat archaismu* upozorňoval na „devastaci přirozenosti“, které nezabráníme pouhým regresem k prapočátku, ale spíše novým typem výkonu vědomí,⁵² odkrytím svobody pohybu duše, odkrytím svobody „*bytí mezi*“ jednotlivými různými výklady světa; odkrytím bytí jako interpretace, která je věrná té přirozenosti, kterou interpretuje, a to právě tím, že tuší její mnohovýznamovost.⁵³ A vidíme-li tuto mnohovýznamovost v technologické rovině, je možná jen naše škoda, že té psychedelické ji upíráme. Vždyť právě *bytí mezi* nimi může být počátkem znovuodkrytí či reformulace „přirozenosti“, slovy Hérakleita – „přirozenosti, která všemu postačí.“⁵⁴

Je čas na změnu, píše McKenna v *Pokrmu bohů*. Terence McKenna zemřel v roce 2000, tedy před masivním nástupem technologických změn. Pochodeň jeho výzkumu převzal jeho bratr Dennis McKenna, toho času působící na pacifickém pobřeží Kostariky v centru *Psychedelic Research*. Zde spolu s návštěvníky z celého světa zkoumá psychedelický zážitek, v červnu 2023 se spolu s dalšími předními výzkumníky (včetně těch z ČR) zúčastnil největší konference mapující psychedelii (*Psychedelic Science 2023*)⁵⁵.

Nutno tudíž podotknout, že současná situace a erudice na výzkumném poli psychedelik má vzrůstající tendenci a že se fenoménu psychedelické zkušenosti dostává patřičné pozornosti, a to i mezi českými vědci.

52 McKenna (1998, s. 57).

53 Kratochvíl (1994, s. 38).

54 Hérakleitos z Efesu, zlomek C 2, 15. Dle *Fysis – φύσις* (2002).

55 *Psychedelic Science 2023. The Virtual Trip* [online]. MAPS, Multidisciplinary association for psychedelic studies, © 1986–2023 [cit. 22. 12. 2023]. Dostupné z: <https://2023.psychedelice-science.org/>.

Za všechny zmiňme výzkumy Národního ústavu duševního zdraví, Českou psychedelickou společnost a také výzkumné týmy 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, ve světě jsou to pak výzkumy prováděné organizacemi jako Multidisciplinary Association for Psychedelic Studies (MAPS), Johns Hopkins University, Heffter Research Institute, Beckley Foundation a King's College London.

Chtělo by se tedy říci, že ohlášená změna se možná děje. Uvidíme, zda opravdu jsme schopni přetransformovat se v „*bytosti nového vědomí*“⁵⁶ (a zda toto případné „nové vědomí“ bude znamenat transformaci člověka v lepší a celistvější bytost). Cesty k tomu jsou těžko představitelné, zdá se však, že jednou z cest, jak tohoto nového vědomí dosáhnout, může být právě inspirace v psychedelickém zážitku. Jak řekl Terence McKenna krátce před svou smrtí: „Jakýkoli model mozku a mysli, který nedovede uvést v soulad neurobiologické poznatky s faktem psychedelického stavu, je odsouzen zůstat vědecky nekompletním a filosoficky neuspokojujícím.“⁵⁷

Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo pojetí Logu v díle Terence McKenny. Vzhledem k tomu, že autor zde podrobený kritice byl jakýmsi „psychedelickým pastorem“, mnohé z jeho myšlenek jsou dostupné pouze v orální podobě a zbývá tedy ještě prozkoumat mnoho „řečeného“.

To, co jsme zkoumali především pro účely tohoto příspěvku, jsou základní spisy Terence McKenny. Zároveň jsme se snažili přistoupit k pojmu logos z perspektivy filosoficko-antropologické, psychedelické a technologické. Všechny tyto tři artikulované roviny logu nám mohou pomoci porozumět vědomí člověka. „Fenomén vnitřního hlasu“ je starý jako lidstvo samo a dialog s ním je krokem k dialogu s údajnou božskou řečí, rozvinutím jakési možné interní přirozenosti a snad i návratem k archaickým prožitkům a (znovu)odkrytí logu.

Sám McKenna se považoval za whiteheadovského platonika. „Je jisté, že psychedelické zážitky prokázaly ústřední platónskou myšlenku

---

56 Abraham, McKenna & Shelldrake (2005, s.100–101).

57 McKenna & McKenna (2000, s. 15).

o idejích, archetypálních formách, bytujících mimo čas.⁵⁸ Logos se, zdá se, na mnoho staletí „ztratil“ z lidského povědomí. Starořeční filosofové mu dopřáli sluchu a byl to pro ně hlas, který vždy říkal nezpochybnitelnou pravdu, jenže poté byl na dlouhá staletí zapomenut či nevyslyšen. A objevná cesta je stále před námi. Slovy McKenny, máme „před sebou tak čtyři pět staletí výzkumu, neboť v psychedelickém prolínání člověka a stroje jsou ukryty obrovské možnosti naší představivosti. Můžeme dokonce nabýt pocitu, že právě toto je smysl lidských dějin.“⁵⁹

Existuje tedy hypotéza, že během psychedelické zkušenosti dochází *k napojení* se na společnou (správnou, tj. pravdivou) řeč, chceme-li kolektivní vědomí (slovy McKenny se jedná o „*společné lidské uvědomění*“, v originále „*unify human consciousness*“), a že odtud už je jenom krůček k manifestaci či artikulaci Logu. Stav našeho vědomí je přitom klíčovou záležitostí, od níž se odvíjí téměř vše ostatní.⁶⁰ Jak píše McKenna v závěru knihy *Návrat archaismu*: „Jsem velmi vážně přesvědčen, že Logos je skutečností a že existuje řídicí Mysl, která prostupuje veškerý bios této planety a že naše rovnováha, důstojnost i kvalita duchovního uvědomění záleží na přímém kontaktu s touto oblastí.“⁶¹

Naším cílem bylo zamyslet se nad mnohými myšlenkovými zdroji při jeho „konceptualizaci“ logu a možná i ověření jeho stěžejní myšlenky „návratu archaismu“. Také jsme se snažili zamyslet se nad tím, zda a jak mohou koexistovat psychedelie a technologie. Není již samo užívání psychedelických substancí technologií v silném významu slova? Člověk od počátku své existence sám sebe i svou přirozenost ovlivňuje a „kultivuje“ skrze kulturu a techniku, tedy technologii. Jak řekl McKenna v jednom z rozhovorů, žijeme na základě *technologie spirituality*, neboť každý nástroj je zhmotněním myšlenky, jak obydlet svět a zlepšit naše životy.⁶² Stejným „nástrojem“ může se jevit např. mobilní telefon i psychedelická zkušenost, byť oba koncepty – technologie a psychedelie – přistupují k vědomí člověka z odlišných perspektiv. Zatímco psychedelie se dívá do hloubky lidské duše, technologie se dívá do hloubky fyzikálního ves-

58 McKenna (1998, s. 217).

59 Tamtéž, s. 79.

60 Viz László, Grof & Russell (2013).

61 McKenna (1998, s. 323).

62 McKenna (neuveдено).

míru.⁶³Není ovšem obojí Jedním? Není právě toto stěžejní myšlenka Hérakleita i McKenny?

Otázkou také zůstává, jak se vědecká obec a vůbec celá společnost vyrovná s nastupující psychedelickou renesancí a s nejnovějšími poznatky na poli potenciálu psychedelik (nejen) v léčbě duševních onemocnění.⁶⁴ Novou oblastí rozvoje je pak spojení psychedelik s ekologií (vzniká nové označení „ekodelika“), kdy díky těmto transformačním zážitkům dochází k posílení bytostného spojení člověka a přírody, respektive k znovunabytí oné (mýtické i logické) přirozenosti, o které píše Hérakleitos i McKenna.

Domníváme se, v souladu se zásadní McKennovou tezí, že v dobře vedené psychedelii se může skýtat nejedna odpověď na to, jak mluvit o podstatě lidství v době, ve které často nepromlouvá člověk sám, ale jakýsi *technologos*. Právě psychedelie a technologie se mohou vyjadřovat k otázkám současným a naléhavým, kam dozajista patří i otázka vztahu vědomí a člověka. Ovšem, „ani ten, kdo prochází všechny cesty, nemůže svým krokem najít hranice duše: tak hluboké má určení (λόγος).“⁶⁵

Literatura

- Abraham, R., McKenna, T. & Shelldrake, R. (2005): *The Evolutionary Mind*. Monkfish Book Publishing Company Rhinebeck, New York.
- Fysis – φύσις* [online]. Webové stránky Zdeňka Kratochvíla. Posl. aktualiz. 20. 5. 2018 [cit. 10. 12. 2023]. Oddíl „Předsokratiči“, část „Hérakleitos z Efesu“. Dostupné z: <http://fysis.cz/index.htm>.
- Havel, V. (1999): „Poslední rozhovor.“ In Havel, V. *Eseje a jiné texty z let 1970–1989. Dálkový výslech. Spisy IV*. Torst, Praha, s. 171–176.
- Hejdánek, L. (1997): „FYSIS‘ a LOGOS‘ jako téma ve 20. století [ETF

63 Pozn. autorky: Víme, že teze, že "se technologie dívá do hloubky fyzikálního vesmíru – a že například mobilní telefon se jeví jako nástroj k z-obydlení lidského světa" zní těžce problematičticky a mylně pro toho, kdo četl o zhoubnosti technovědy pro lidský svět podle M. Heideggera. Běží však i o to, že v obojím se právě lidská duše může sama nějak poznávat a pronikat tak snad i jaksi "za sebe samu".

64 Více k tématu viz podcast Tomáše Páleníčka: Páleníček, T. (2019): „Psychedelická renesance.“ In *Psychologie.cz* [online]. 26. 9. 2019 [cit. 11. 12. 2023]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/psychedelicka-renaissance/>.

65 Hérakleitos z Efesu, zlomek B 45, 1–3. Dle *Fysis – φύσις* (2002).

- UK].“ In *Archiv Ladislava Hejdánka* [online]. 2011- [cit. 10. 12. 2023]. Dostupné z: <http://hejdanek.eu/Archive/Detail/1793>.
- Kamesar, A. (2004): „*The Logos Endiathetos and the Logos Prophorikos in Allegorical Interpretation: Philo and D-Scholia to the Iliad.*“ *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 44 (2): 163–181.
- Kratochvíl, Z. (1994): *Filosofie živé přírody*. Herman a synové, Praha.
- László, E., Grof, S. & Russell, P. (2013): *Revoluce vědomí. Transatlantický dialog*. Carpe Momentum, Praha.
- McKenna, T. (1992): *Food of the Gods*. Rider Books, London.
- McKenna, T. (1993): *True Hallucinations*. Rider Books. London. Text i audio dostupné na *Archive.org*.
- McKenna, T. (1998): *Návrat archaismu*. DharmaGaia.
- McKenna, T. (2000): *How can we know who is the other until we know who is the self?* CPSIA.
- McKenna, T. (neuvedeno): „*Spirituality and Technology.*“ In *The library of consciousness* [online]. [cit. 1. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.organism.earth/library/document/spirituality-and-technology>.
- McKenna, T. & McKenna, D. (2000): *Neviditelná krajina. Mysl, halucinogeny a I Ťing*. Volvox Globator, Praha.
- Michalik, T. (2018): *Myšlení psychedelického*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/94889>.
- Munn, H. (1973): *The Mushrooms of language. Hallucinogens and Shamanism*. Oxford University Press, New York.
- Pokorný, V. (2016): *Myslet z psychedelických zkušeností: transdisciplinární interpretace*. Pavel Mervart, Červený Kostelec.
- Sokol, J. (2000): *Člověk jako osoba*. Univerzita Karlova, Institut základů vzdělanosti, Praha.

Abstract

Psychedelia as a philosophical-antropological phenomenon: the concept of Logos in the work of Terence McKenna

The phenomenon of experienced psychedelia (literally, “revelation of the mind”) stands on the border between philosophical investigation and anthropological research. In this article, we will try to look at one of the basic philosophical foundations of the American ethnobotanist and anthropologist Terence McKenna, which he found in Heraclitus and his concept of logos. According to Terence McKenna, the emanation of the Logos takes place in the psychedelic experience, and it is also the Logos that, according to Terence McKenna, speaks to modern man through technology. This article does not examine the completeness of the justification for identifying McKenna’s concept of logos with that of Heraclitus, but an introductory exposition of McKenna’s inspirational reflections.

Key words: logos, McKenna, psychedelic experience, technology, consciousness

Vrbová, M. (2023): „Psychedelie jako filosoficko-antropologický fenomén: pojetí Logu v díle Terence McKenna.“ *Filosofie dnes* 15 (2): 108–124. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz